

انتشارات تازه
دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پښتونستان د علومو او انساني مطالعاتو فریښی
پرتال جامع علومو انسانی

اطلس تاریخی ایران

تهیه شده توسط گروهی از استادان دانشکده ادبیات و علوم انسانی
از انتشارات دانشکده ادبیات و علوم انسانی، با همکاری مؤسسه جغرافیا

در سال جاری دانشکده ادبیات و علوم انسانی با همکاری مؤسسه جغرافیای وابسته به این دانشکده به مناسبت دوهزار و پانصدمین سال بنیانگذاری شاهنشاهی ایران با انتشار اطلس تاریخی ایران در راه عرضه داشتن یکی از با ارزشترین آثار علمی اخیر به جامعه دانش به موفقیت بزرگی دست یافت. گذشته از ضرورت محسوسی که از لحاظ فرهنگی و ملی تدوین چنین اطلسی را ایجاب می کرد انتشار این اثر با توجه به مسائل مختلف علمی و فنی که فرا راه تدوین این قبیل آثار دقیق و گسترده تحقیقاتی است نمودار توفیق روزافزون استادان دانشکده ادبیات در بصر رساندن پژوهش های وسیع و پر دامنه گروهی و روشنگر تحقیقات و مطالعات ارزنده ای است که به مقیاس جهانی در این دانشکده در رشته های مختلف تاریخ و فرهنگ ایران انجام می گیرد.

درباره نحوه تدوین اطلس آقای دکتر نصر ریاست دانشکده ادبیات و علوم انسانی در مقدمه کتاب به تفصیل سخن داشته اند که برای آشنائی با کیفیت گردآوری و تدوین اطلس قسمتهائی از آن مقدمه به اختصار نقل می شود: « کتاب حاضر به عنوان اولین اطلسی که تا کنون از تاریخ ایران تدوین شده است تنها پیش در آمدی است در راه تهیه اطلس های کامل تر بعدی و بنابراین هرگز نمی توان ادعا کرد که این تألیف آخرین اثر در این راه دشوار و در عین حال اساسی باشد. آنچه از نظر خوانندگان می گذرد بهره یک همکاری چند ساله و همه جانبه میان چند تن از دانشمندان و مورخان ایرانی است که همگی از استادان دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران

هستند و با اتکای به تحقیقات خود ایرانیان و مطالعات خاورشناسان، که سالیان دراز در برخی از شؤون تاریخ ایران به تحقیق پرداخته‌اند این نخستین اطلس تاریخی ایران را تدوین کرده راه را برای دیگر پژوهندگان هموار ساخته‌اند.

در راه تدوین چنین اثری پراهمیت مشکلات فراوان بوده‌است نخست اینکه بعضی از مسائل تاریخ ایران و به خصوص تعیین حدود دقیق کشور در بعضی از ادوار تاریخی چندان روشن نیست. دیگر اینکه دربارهٔ بسیاری از مسائل اساسی تاریخ ایران حتی بین برگزیده‌ترین دانش پژوهان ایران‌شناس جهان اختلاف نظر وجود دارد و در این موارد در برابر هر عقیده‌ای که اظهار می‌شود برای سایر آراء نیز می‌توان دلایلی چند ارائه داشت. داوری و پذیرفتن رأی نهائی در این قبیل مسائل با توجه به موازین عامی کاری آسان نبود مخصوصاً که هر یک از دانشمندان تنها مسؤل تهیه نقشهٔ دوره یا ادوار مورد تخصص خود و توصیف مربوط بدان بوده و کوششی بکار بسته نشده تا نظری خاص از جانب یک یا چند تن از محققان بر این مورخان تحمیل شود. امید است آنانکه با دید انتقادی در این اثر می‌نگرند همواره ابهام بعضی از مسائل مربوط به تاریخ پهناور این سرزمین را در نظر داشته باشند،

چه فقط مطالعات داسنه‌دار بعدی می‌تواند نکات تاریک و ناشناختهٔ این تاریخ پرشکوه را کاملاً روشن ساخته تحقیقات کنونی را تکمیل کند. به هرتقدیر آرزوی تهیه کنندگان اطلس تاریخی این است که این اثر زمینه‌ای باشد برای آثار کامل‌تر و گسترده‌تری که با فایده جستن از این کتاب دانشمندان این سرزمین و نیز دیگران به یقین درآینده به وجود خواهند آورد. چیزی که هست این کتاب در هر حال سرآغاز کار در این زمینهٔ جدید تحقیقاتی است نه پایان آن.

البته مسألهٔ چاپ چنین نقشه‌هایی با تمام دقت علمی که از آن انتظار می‌رود کاری آسان نیست ولی همکاری نزدیک بین سازمان انتشارات و چاپ دانشگاه تهران که مسؤلیت تهیه متن‌های فارسی و لاتین را برعهده داشت با چاپخانهٔ سازمان نقشه برداری کشور که نقشه‌ها را با نهایت دقت و کوشش به چاپ رسانید طبع و نشر این کتاب را امکان پذیر ساخت. بدیهی است اگر فرصت بیشتری می‌بود و چاپ اطلس با تراکم فوق‌العادهٔ امور مطبوعاتی مربوط به جشن‌های دو هزار و پانصد سالهٔ شاهنشاهی در چاپخانه‌های مزبور مقارن نمی‌شد تمام دقایق علمی که مسؤلان امر در چاپ اطلس در نظر داشتند به تحقق می‌پیوست. امید است در چاپ‌های بعدی اینگونه نقایص برطرف شود.

بین‌المللی زبان‌شناسان و ایران‌شناسان دوره قبل از اسلام ایران، و برای دوره اسلامی روش بین‌المللی اسلام‌شناسان بکار بسته شده است، که البته بدین ترتیب نباید انتظار هماهنگی کامل در برگردان لاتینی کلمات داشت.

انگیزه این یکنواخت نبودن تا حد زیادی به علت همین موضوع و اختلاف نظر موجود در شیوه‌های متداول نقل کلمات فارسی و عربی به لاتینی در رشته‌های مختلف خاورشناسی در غرب است و تا حدی نیز به علت اختلاف نظر بین جغرافیادانان و مورخان است که گروه اول نقشه‌ها را ترسیم کرده و گروه دیگر متن‌ها را فراهم آورده‌اند ولی به هر حال این ناهماهنگی امری است که باید از بابت آن از خوانندگان پژوهش‌طلبید. در نامهای فارسی نیز در چند مورد که مربوط به دوران پیش از اسلام می‌شود اشکالاتی پیرامون نحوه تلفظ چندین کلمه وجود دارد. امید است روزی در باره نحوه برگرداندن کلمات فارسی قدیم و جدید آنچنان اتفاق نظری بین دانشمندان در سطح بین‌المللی بوجود آید که این دشواری‌ها یکباره برطرف شود.»

* * *

اطلس تاریخی ایران دارای دو مقدمه و ۲۸ نقشه با فهرست کامل در قطع بزرگ به شرح زیر است.

یکی از مسائل مهمی که تدوین چنین اطلسی پیش‌می‌آورد برگرداندن نام‌های خاص ایرانی به الفبای لاتینی است. در این اطلس به علت گسترش و تنوع موضوعات آن جلب همکاری متخصصان چند رشته علمی از جمله تاریخ ایران باستان، تاریخ اسلام، جغرافیا، باستان‌شناسی و زبان‌شناسی بایکدیگر ضرور بود چنانکه نزد همه اهل علم معروف است هر یک از این علوم در مغرب زمین برای خود نظام خاصی در نقل کلمات فارسی و عربی و سایر زبانهای شرقی بوجود آورده است بنابراین شکل می‌توان در اطلسی که تمام ادوار تاریخ ایران را دربردارد شیوه یکسان در نقل کلمات فارسی به لاتین بکار برد، مخصوصاً که از لحاظ جغرافیائی نام بعضی از شهرها و مناطق طبیعی آنچنان در غرب شهرت یافته است که صورت خاصی از آنها اصلاً جزوی از زبانهای غربی شده است و بناچار در نقشه‌ها نیز باید به همان نحو نوشته شود. رویهمرفته کوشش شده است در نقشه‌های جغرافیائی مربوط دوره قبل از اسلام ایران رایج‌ترین و مأنوس‌ترین نام به زبانهای اروپائی، و برای دوره اسلامی نامها به صورتی که هم‌اکنون در ایران متداول است، و در خارج از قلمرو ایران اسامی جغرافیائی به صورت بین‌المللی آن به الفبای لاتینی ذکر شود. در ستون تدریخی برای دوره قبل از اسلام روش

پیش‌گفتار از سید حسین نصر	قاجاریه	(نقشه شماره ۲۴)
نگاهی به تاریخ ایران از ذبیح الله صفا	شاهنشاهی ایران در عهد پهلوی (ایران کنونی)	(نقشه شماره ۲۵/۱)
ایران پیش از نیمه هزاره پنجم پیش از میلاد	مضمون نقشه ۲۵/۱ به لاتینی	(نقشه شماره ۱)
تمدن سفال نخودی رنگ	(نقشه شماره ۲)	(نقشه شماره ۲۵/۲)
هزاره سوم و دوم پیش از میلاد	توزیع جمعیت ایران	(نقشه شماره ۲۶/۱)
مادها	نقشه صنعتی ایران	(نقشه شماره ۲۶/۲)
شاهنشاهی هخامنشی	فهرست اعلام تاریخی و جغرافیائی	(نقشه شماره ۵)
سلوکیها	بر پشت هر نقشه نیز توضیحات کلی	(نقشه شماره ۶)
اشکانیان (پارت‌ها)	و اساسی در مورد موضوع نقشه به زبان‌های	(نقشه شماره ۷)
ساسانیان	فارسی، فرانسوی و انگلیسی داده شده است.	(نقشه شماره ۸)
طاهریان	***	(نقشه شماره ۹)
صفاریان	گروه‌های علمی که کار گردآوری و	(نقشه شماره ۱۰)
سامانیان	تدوین اطلس را انجام داده‌اند عبارتند از:	(نقشه شماره ۱۱)
آل زیار	هیأت نظارت	(نقشه شماره ۱۲)
آل بویه	سید حسین نصر	(نقشه شماره ۱۳)
غزنویان	احمد سستوفی	(نقشه شماره ۱۴)
سلجوقیان	عباس زریاب	(نقشه شماره ۱۵)
خوارزمشاهیان	تهیه‌کنندگان	(نقشه شماره ۱۶)
ایلخانان ایران	(استادان دانشکده ادبیات، به ترتیب تقدم	(نقشه شماره ۱۷)
آل مظفر	القبائی)	(نقشه شماره ۱۸)
تیموریان	باستانی پاریزی - محمد ابراهیم	(نقشه شماره ۱۹)
جانشینان شاهرخ	بهمنش - احمد	(نقشه شماره ۲۰)
صفویه	بهنام - عیسی	(نقشه شماره ۲۱)
نادرشاه افشار	بینا - علی اکبر	(نقشه شماره ۲۲)
زندیه	رضوانی - محمد اسماعیل	(نقشه شماره ۲۳)
	ستوده - حسینقلی	

متداول بین‌المللی است. فهرست‌های اعلام
متن‌ها و نقشه‌ها را آقای مظفر بختیار تهیه
کرده‌اند و نظیر همان فهرست در مورد نام‌های
لاتینی نیز توسط آقای ویلیام چیتیک تهیه شده
است.

چاپ و صحافی اطلس نیز که مشترکاً
توسط چاپخانه سازمان انتشارات و چاپ دانشگاه
تهران، چاپخانه سازمان نقشه برداری کشور و
چاپخانه بیست و پنج شهریور (افست) انجام
گرفته است از زمره نفیس‌ترین نمونه‌های آثار
چاپ شده در ایران است.

برای آگاهی کسانی که نتوانسته‌اند
اطلس تاریخی ایران را از نزدیک ملاحظه و
بررسی کنند یکی از نقشه‌های این اطلس (نقشه
شماره ۵) به صورت ضمیمه همین شماره مجله
دانشکده ادبیات و علوم انسانی به رایگان در
دسترس علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. به همین
مناسبت مدیریت مجله دانشکده ادبیات و علوم
انسانی مراتب کمال امتنان و قدردانی خود را
نسبت به آقای دکتر احمد مستوفی ریاست محترم
موسسه جغرافیا از بابت حسن توجه ایشان
در مورد اهداء این نقشه ابراز می‌دارد.

شمیم - علی اصغر (مرحوم)

صفا - ذبیح‌الله

فلسفی - نصرالله

نفیسی - سعید (مرحوم)

نگهبان - عزت‌الله

نظارت فنی

بختیار - مظفر

چیتیک - ویلیام

رابط و مشاور

اشراقی - احسان

کار توگرافی

زیر نظر مهندس محمد پورکمال با

همکاری کارکنان منتخب قسمت ترسیم سازمان

نقشه برداری کشور و مؤسسه جغرافیا

* * *

اطلس دارای دو گونه فهرست است،

نخست فهرست اعلام متن‌ها که نشان دهنده

اعلام تاریخی و جغرافیائی در مطالب مربوط

به توضیح نقشه‌هاست و دیگر فهرست اعلام

نقشه‌ها (Index Gazetteer) که نشان دهنده

ناسهای تاریخی و جغرافیائی نقشه‌ها با تعیین

محل دقیق آنها بر روی هر نقشه طبق روشهای

بها: ۳۵۰۰ ریال

توزیع و فروش اطلس تاریخی ایران از طرف دانشکده ادبیات و

علوم انسانی به سازمان انتشارات و چاپ دانشگاه تهران واگذار

شده است.